

Деякі рекомендації з підготовки журналів для зарубіжної аналітичної бази даних SCOPUS *

* підготовлено співробітниками групи з науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України за матеріалами видання "подготовка российских журналов для зарубежной аналитической базы данных SCOPUS: рекомендации и комментарии", авт. – О.В. Кирилова, к. т. н. завідувач відділенням ВІНІТІ РАН, член Експертної ради (CSAB) БД SCOPUS.

Пропонуючи журнали в БД SCOPUS необхідно добре розуміти, яку роль інформація з журналу повинна виконувати в цій БД, де вся аналітика будується на взятих з журналу даних.

Журнал виконує широкий спектр функцій, які в цілому дають уявлення про: напрями розвитку науки, її досягнення і конкурентоспроможність; публікаційну активність авторів і рейтинг організацій, які вони представляють; оцінку ступеня затребуваності видань у світовій спільноті за даними їх цитування тощо.

Коректними та повними ці дані можуть вважатися тільки за умови якісного представлення національною та англійською мовами такої інформації: назва журналу; заголовки статей; анотації до кожної наукової статті; прізвища авторів; адресні відомості про місце роботи авторів, в першу чергу, назви організацій (дані про приналежність авторів (author affiliation)).

Необхідні також надавати пристатейні списки літератури в романській абетці (латиниці) в такому вигляді, щоб ці посилання могли бути враховані у ході вивчення цитування публікацій авторів і журналів.

Всі ці дані слугують інформаційними індикаторами для оцінки науки, вчених, організацій та самих журналів.

Функціонально інформація, що входить до БД, ділиться на дві основні групи:

1) тематична, що сприяє отриманню відомостей щодо проблематики наукових досліджень, результати яких відображаються в публікаціях вчених (змістова (реферативна) складова);

2) суб'єктна, тобто аналітична складова (бібліометричні дослідження).

Говорячи про першу складову необхідно усвідомлювати, що інформація, надана в зарубіжну БД, повинна бути зрозуміла і цікава, в першу чергу, закордонним вченим, які, не знаючи мови публікації, могли б без звернення до повного тексту отримати найповніше уявлення щодо тематики і рівня опублікованих результатів досліджень.

Для другої складової найважливішим є те, що система бібліометричного аналізу ґрунтується на статистиці, одержуваної в результаті автоматичного накладання інформаційних одиниць та отримання їх збігів (встановлення зв'язків, ідентичності аналізованих об'єктів) за їх формальними ознаками належності до певної семантичної одиниці (в даному випадку, до певного автору, організації, видання тощо).

Безумовно, щоб увійти до SCOPUS, якісних відомостей про статті в журналі ще недостатньо. Журнал оцінюється також за наявністю таких складових:

– міжнародного ідентифікаційного коду серіального видання – Міжнародного стандартного номера серіального видання (ISSN – International Standard Serials Number);

– апарату рецензування статей;

– міжнародного складу редакційної ради; виняток можуть становити журнали, що спеціалізуються на регіональній тематиці; однак ця тематика повинні бути цікава міжнародному співтовариству;

– міжнародного складу авторів (з тим же винятком, що і для редакційної ради);

– чіткої періодичності і регулярності виходу у світ чергових випусків видання;

– якісного оформлення статті (структури наукової статті, наявності ілюстративного матеріалу, який демонструє результати дослідження тощо);

– англomовного веб-ресурсу, на якому повинна бути представлена повна інформація про журнал: переконливо викладена політика журналу

(описані цілі і завдання журналу), повний склад редакційної ради із зазначенням країни перебування (приналежності) кожного члена ради; змісту та анотації кожної статті, що завантажуються на сайт оперативно відповідно до виходу чергових випусків журналу. Це мінімальний і обов'язковий перелік відомостей про журнал на сайті. Позитивно сприймають зазвичай наявність повних текстів статей у відкритому доступі або з пропозицією одержання їх за передплатою.

На сайті можуть бути представлені й інші відомості (правила для авторів, функції пошуку за тематикою або авторами статей, новини, умови передплати, посилання на інші сайти або на інші статті авторів у журналі тощо). Чим краще оформлений сайт, тим вище він буде оцінений.

У разі невиконання викладених умов SCOPUS залишає за собою право не розпочинати експертизу журналу.

Необхідно також мати на увазі, що одним з основних показників, який впливає на експертну оцінку журналу, є цитування праць трьох членів редакційної ради (головного редактора і двох членів ради за пропозицією редакції), а також самого журналу. Якщо члени редакційної ради і журнал мають хороші показники цитування за даними SCOPUS, це забезпечує 50 % позитивного рішення щодо прийняття журналу до складу джерел БД SCOPUS.

Нижче по пунктах розглянемо найбільш проблемні точки підготовки журналів для БД SCOPUS.

Назва журналу. Для спрощення процесу прийняття рішення про те, в якому вигляді заявляти назву, корисно орієнтуватися на дані про журнал, представлені в міжнародному довіднику (БД) Ulrich's Periodicals Directory (<http://www.ulrichsweb.com>). За відсутності відомостей про журнал в Ulrich's, рекомендується подати заявку про включення його і в цей покажчик. Якщо у журналу є ISSN, він повинен бути в Ulrich's, оскільки генератори Ulrich's тісно взаємодіють з ISSN-центром і саме звіттам одержують усі відомості про видання.

Якщо журнал вказує англomовний варіант назви і не зазначає транслітерованого, то під час аналізу цитування назви в процесі підготовки його експертизи посилання на національний транслітерований варіант будуть втрачені.

Необхідно чітко усвідомлювати, який варіант назви більш поширений і найчастіше використовується в посиланнях на статті з журналу, щоб надалі була можливість відслідковувати ці посилання і якомога повніше враховувати їх в аналітичній системі БД.

Для журналів, що вже ввійшли до SCOPUS, можна рекомендувати виявити всі можливі варіанти написання журналу в посиланнях і написати прохання в SCOPUS включити всі варіанти назви в опис журналу.

Наступний важливий момент, що заважає формуванню повної інформації про цитування журналу, полягає у тому, що існують перекладні версії наукових журналів. У першу чергу це стосується тих версій, видання яких у перекладі здійснюють закордонні видавці, що одержали авторське право на іншомовну версію журналу. Якщо така (переважно англomовна) перекладна, видана закордонним видавцем, версія включена в SCOPUS, то вона розглядається в системі як самостійне видання. Отже до Journal Analyzer включається тільки ця версія та враховуються посилання тільки на неї. Мабуть, правильніше було б включати в опису журналів в аналітичній системі SCOPUS всі варіанти його назви – оригінальну й у перекладі. Такий підхід дозволив би вирішити проблему втрат посилань внаслідок використання різних варіантів назв журналів.

Одним з варіантів представлення посилань на латиниці можна розглядати використання в описі їх перекладної версії (з англomовного перевидання).

Зміст журналу англійською мовою. Всі без винятку журнали, пропоновані в SCOPUS, повинні мати повний зміст англійською мовою, в якому обов'язково зазначені транслітеровані прізвища авторів.

Заголовок статті англійською мовою. Для всіх журналів без винятку існують вимоги, запропоновані зарубіжними базами даних до заголовкам статей:

- заголовки наукових статей повинні бути інформативними (Web of Science це вимога розглядає в експертній системі як одне з основних);
- у заголовках статей можна використовувати тільки загальноприйняті скорочення;
- у перекладі заголовків статей англійською не повинно бути ніяких транслітерацій, окрім неперекладних назв власних імен, приладів та інших об'єктів, що мають власні назви; також не використовується неперекладний сленг.

Це стосується й авторських резюме (анотацій) і ключових слів.

Авторські резюме (анотації) англійською мовою. Прагнення скоротити обсяг друкованого видання, укластися в обмежені фінансові рамки, змушує редакції взагалі ігнорувати анотації та виключати вимогу про їх обов'язкову наявність з правил для авторів, або обмежувати обсяг анотацій кількома рядками, реченнями, певною кількістю знаків (100–200) тощо.

Однак слід мати на увазі, що анотації (реферати, авторські резюме) англійською мовою служать є для іноземних учених основним і, як правило, єдиним джерелом інформації про зміст. Зарубіжні фахівці з анотації оцінюють публікацію, можуть використовувати її в своїй публікації та зробити на неї посилання, відкрити дискусію з автором, запросити (передплатити) повний текст. Анотація англійською за обсягом може бути більше анотації національній мовою.

Наведемо обов'язкові риси анотацій англійською мовою: інформативність (без загальних слів); оригінальність (не копіювати скорочену анотацію, подану національною мовою); змістовність (відображати основний зміст статті та результати досліджень); структурованість (можливо, навіть рубрикація, як у статті: предмет, тема, мета, метод або методологія, результати, область застосування результатів,

висновки); "англомовність" (якісна англійська мова); компактність (обсяг 100–250 слів).

Досвід показує, що найскладніше для автора у підготовці анотації – короткий виклад результатів роботи. Тому найбільш оптимальний варіант анотації – стисле повторення структури статті, саме він поширений і в зарубіжних журналах.

Послідовність викладу змісту статті можна змінити, почавши з викладу результатів роботи і висновків. Предмет, тему, мету роботи вказують у тому випадку, якщо вони не чітко з заголовка статті. Відомості, що містяться в заголовку статті, не повинні повторюватися в тексті реферату.

Метод або методологію проведення роботи доцільно описувати в тому випадку, якщо вони відрізняються новизною або їх розробка становить самостійну частину роботи. У рефератах документів, що описують експериментальні роботи, вказують джерела даних і характер їхньої обробки.

Результати роботи описують гранично точно й інформативно. Наводять основні теоретичні та експериментальні результати, фактичні дані, виявлені зв'язки і закономірності. При цьому перевага надається новим результатам і даним довгострокового значення, важливим відкриттям, висновкам, які спростовують наявні теорії, а також даними, що, на думку автора, мають практичне значення.

Висновки можуть містити рекомендації, оцінки, пропозиції, гіпотези, описані у статті.

Слід уникати зайвих вступних фраз (наприклад, "автор статті розглядає"). Історичні довідки, якщо вони не становлять основний зміст документа, опис раніше опублікованих робіт та загальновідомі положення в рефераті не наводять.

У тексті реферату слід вживати синтаксичні конструкції, властиві мові наукових і технічних документів, уникати складних граматичних конструкцій (не застосовуваних у науковій англійській мові).

У англomовному тексті слід застосовувати термінологію, властиву іноземним спеціальним текстам. Скорочення та умовні позначення, крім загальноновживаних (в тому числі в англomовних спеціальних текстах), застосовують у виняткових випадках або дають їх визначення при першому вживанні. Одиниці фізичних величин слід наводити в міжнародній системі СІ. Можна наводити в круглих дужках поряд з величиною в системі СІ значення величини в системі одиниць, використаної у вихідному документі.

На сайті видавництва *EMERALD* наведені приклади того, як не треба (<http://www.emeraldinsight.com/authors/guides/write/abstracts.htm?part=3> &) і як треба писати реферат (резюме, анотацію).

Прізвище автора, назва організацій та відомств. Прізвища авторів статей та назви місць їх роботи наводять згідно з однією з традиційних міжнародних систем транслітерації. Однак довільний вибір транслітерації кожної редакцією (видавництвом або самим автором) неминуче призводить до виникнення різних варіантів написання прізвища одного автора, відтак ускладнює його ідентифікацію та об'єднання даних щодо його публікацій і цитування під одним профілем (ідентифікатором – ID автора).

Оскільки SCOPUS враховує будь-які системи транслітерації, використовувані в публікаціях (SCOPUS нічого сам не транслітерує і не перекладає), то для того, щоб якнайповніше та коректніше був створений профіль автора, важливо дотримуватись правил транслітерації за однією системою. Також, щоби всі відомості щодо цитування публікацій одного автора "збирались" під одним профілем, слід чітко й однотипно вказувати місце роботи (назву наукової організації).

Назва організації в SCOPUS використовується для ідентифікації авторів, для створення їхніх профілів та профілів організацій. Ці дані дозволяють також робити висновки щодо цитованості публікацій різних організацій (установ). Ці відомості також враховуються іншими аналітичними системами видавництва Elsevier. Наприклад, Scimago (<http://www.scimagojr.com/>), SciVal Spotlight (<http://www.spotlight.scival.com/>)

тощо. Вживання в статті офіційної, без скорочень, назви організації англійською мовою дозволить точно ідентифікувати приналежність авторів, запобігатиме втраті цитувань. Вживання скорочень або абревіатур у назвах також призводить до втрати цитувань у процесі обліку публікацій організації, особливо якщо абревіатури не є загальноживаними. У назвах всі значущі слова (крім артиклів і прийменників) повинні починатися з великої літери (абсолютно неприпустиме написання лише частини смислових слів з великої літери).

Найбільш ефективний вихід із ситуації – спільне з розробниками SCOPUS формування кластерів найменувань організацій з урахуванням усіх можливих варіантів перекладу, транслітерації, скорочень, що використовуються в наукових статтях.

Пристатейні списки літератури. Подання національних джерел у списках літератури в латиниці – окрема складна проблема. Більшість наших журналів, включених до БД SCOPUS, на сьогодні не надають в латиниці посилання на україно- чи російськомовні публікації.

Отже, практично всі вони не додають у БД відомості про національні посилання у пристатейній бібліографії. Тобто, вони не є корисними для самої БД, оскільки не додають цитувань нікому, не можуть бути включені до жодних рейтингових оцінок. Тому навряд чи є перспективи подальшої наявності таких журналів у БД SCOPUS – їхній інформаційний і наукометричний внесок у БД нульовий.

Можливості даної конкретної системи (SCOPUS) дозволяють проводити по посиланнях оцінювання значення і визнання робіт конкретних авторів, наукового рівня журналів, організацій і країн, визначення актуальних наукових напрямів і проблем, виявлення їх точок розвитку й занепаду тощо. Тому в усьому світі вимоги до цієї складової наукових статей високі. Навіть попри те, що наукова спільнота ставиться до порівняльної наукометрії дещо скептично, стаття з представницьким списком літератури демонструє професійний світогляд і якісний рівень досліджень її авторів.

Правильний опис використовуваних джерел у списках літератури є запорукою того, що цитована публікація буде врахована в оцінці наукової діяльності авторів, отже (по ланцюжку) – організації, регіону, країни. За цитованістю журналу визначають його науковий рівень, авторитетність, ефективність діяльності його редакційної ради тощо.

Відповідно, найбільш значущими складовими бібліографічних посилань є прізвища авторів та назви видань. Причому для того, щоб всі автори публікації були враховані в системі, необхідно в опис статті вносити всіх авторів, не скорочуючи перелік до трьох, як це рекомендовано чинними у нас державними стандартами.

Список літератури (References) для SCOPUS та інших зарубіжних БД необхідно наводити повністю окремим блоком, повторюючи список літератури, наданий національною мовою, незалежно від того, є в ньому іноземні джерела чи немає. Якщо в списку є посилання на іноземні публікації, вони повністю повторюються у списку, наведеному у латиниці.

Стандарти представлення бібліографічних посилань. У SCOPUS пропонується вісім варіантів стандартів для складання бібліографічних списків з результатів пошуку: APA – American Psychological Association (5th ed.); Council of Biology Editors – CBE 6th, Citation-Sequence; Chicago 15th Edition (Author-Date System); Harvard; Harvard – British Standard; MLA (Modern Language Association) 6th Edition – Single Spaced Reference List; NLM – National Library of Medicine; Uniform Requirements for Manuscripts Submitted to Biomedical Journals.

Ні в одному із зарубіжних стандартів на бібліографічні записи не використовуються розділові знаки («/ /» і «-»). Назва джерела та вихідні дані відокремлюються від авторів і заголовка статті типом шрифту, найчастіше, курсивом (*italics*), точкою або комою.

У мережі інтернет є досить багато безкоштовних програм для створення бібліографічних описів у романській абетці. Досить набрати в GOOGLE пошук зі словами "create citation" і ви отримаєте декілька

безкоштовних програм, що дозволяють автоматично створювати посилання за одним зі світових стандартів:

<http://www.easybib.com/>

<http://www.bibme.org/>

<http://www.sourceaid.com/>

Є також платні програми для створення бібліографічних посилань.

Під час складання списків літератури для наукометричних БД важливо розуміти, що чим більше будуть ці посилання відповідати вимогам до джерел, тим легше їх сприйматиме система. І чим ретельніше автори поставляться до наданої ними інформації, тим точнішими будуть статистичні та аналітичні дані про них у системі, отже – у рейтингах (зокрема, у SCOPUS).

Статті з електронних журналів описуються аналогічно друкованим виданням з доповненням даних щодо адреси доступу. Найточніше дозволяє ідентифікувати електронні публікації запроваджений порівняно недавно унікальний ідентифікатор, який використовують практично всі провідні закордонні журнали для ідентифікації своїх статей – DOI (Digital Object Identifier).

Отже, при складанні посилань у публікаціях, призначених для зарубіжних БД, необхідно:

1. Дотримуватись однієї з поширених систем транслітерації.
2. Відмовитися від використання національного стандарту на користь міжнародних.
3. Однотипно подавати інформацію про два основних елементи описів – авторів і джерело.
4. Не перевантажувати посилання транслітерацією назв статей, або наводити до них також і переклад.
5. За наявності перекладної та національної версії періодичного видання для посилань обирати перекладну.

Всі правила подання даних для зарубіжних наукометричних систем (БД) слід чітко зазначати у правилах для авторів. Це дозволить, не тільки підвищити рівень і культуру подання матеріалів до опублікування, а й позбавить редакції від невластивої їм величезної роботи з упорядкування та перекладу необхідних для БД відомостей.

Схема подання відомостей до статті в журналі (за вимогами SCOPUS). Вся необхідна для БД SCOPUS інформація повинна бути представлена разом з повним текстом статті. Розміщення пристатейних списків на сайті на окремих сторінках поруч з анотаціями вважається недостатнім і не сприймається системою (не є переконливим, оскільки не підтверджує ідентичність з інформацією в журналі). Електронна і паперова версія журналу, що претендує на включення до БД SCOPUS, повинні бути повністю ідентичними. Тому не можна включити транслітерований пристатейний список тільки в електронну версію журналу, не наводячи при цьому повнотекстових варіантів статей. Одна з версій видання повинна бути повною. Якщо за рішенням редакційної колегії журналу на веб-ресурсі у відкритому доступі повнотекстові версії не представлені, то транслітеровані пристатейні списки слід обов'язково включати у друковану версію видання. Зрозуміло, що включення дублів пристатейних списків у романській абетці у друковану версію журналу значно збільшує його обсяг, але...

Рекомендується приблизно така схема представлення наукової статті в журналі (електронної версії журналу):

Блок 1. Національною мовою: назва статті; автор(и); адресні дані авторів (організація(и), адреса організації(й), електронна пошта усіх або одного автора); анотація (авторське резюме); ключові слова.

У цьому блоці в адресних даних можна залишити назви організацій, відомств і місце знаходження організації (місто, країна), решту адресну частину віднести в кінець статті (після списків літератури).

Блок 2. У романській абетці та сама інформація в тій самій послідовності: автори (транслітерація); заголовок, анотація, ключові слова, назва організації, адреса організації англійською мовою.

Блок 3. Повний текст статті мовою оригіналу.

Блок 4. Список літератури з кириличними посиланнями. Національний стандарт представлення посилань в цьому блоці для SCOPUS не має значення.

Блок 5. Список літератури в романській абетці.

Назва списку літератури має бути англійська: REFERENCES, у жодному разі її не слід транслітерувати: SPISOK LITERATURY або якоесь інше.

Адже всю інформацію для БД (у друкованому вигляді та на веб-ресурсах) обробляють люди, які не знають української чи російської мови. А їм має бути все зрозуміло для того, щоб БД була зацікавлена у вашому журналі.

Необхідно мати на увазі, що всі наукові статті, або 90 % статей (за винятком новин, рекламно-інформаційних повідомлень тощо), повинні мати пристатейні списки. На експертизу до БД посилають тільки повні тексти зі списками. Невелика кількість пристатейної бібліографії в журналі негативно позначається на його оцінці фахівцями БД і перешкоджає входженню видання до наукометричної системи – ваше видання повинно бути корисним для БД, додавати щось до наукометричних показників .

З цієї точки зору найбільш вигідною є електронна версія журналу, в якій окремо представлена наукова частина (у змісті виділяються відповідні розділи). Крім того, існує також варіант реєстрації самостійної електронної версії журналу і отримання ISSN на цей варіант. Тоді редакційна колегія (видавець) періодики одержує додаткові можливості представлення інформації в електронному вигляді: таке видання може істотно відрізнятись від свого друкованого прототипу.

ВИСНОВКИ. Нашим науковим періодичним виданням для подальшої інтеграції в міжнародний науковий простір необхідно переглянути своє ставлення до відомостей, використовуваних в інформаційних аналітичних зарубіжних системах, паралельно спрямовуючи всі зусилля на розвиток електронних версій журналів.

Підготовлені в SCOPUS аналітичні дані щодо публікаційної активності наших авторів, організацій, журналів та їх цитованості на теперішній час є неповними, не враховують всієї інформації, наявної в статтях. Основна причина цього – неякісне подання відомостей у публікаціях, неповнота необхідних метаданих.

Це не тільки наша проблема. Для вирішення питання щодо коректності й уніфікованості представлення посилань для цитування багато зарубіжних наукових журналів почали складати посилання на свої статті самі. Тобто на першій сторінці кожної статті журнал представляє грамотно складене транслітероване посилання на цю статтю. Уніфікована інформація про те, "як на нас посилатися" значно спрощує процес наукової комунікації та включення конкретного видання до наукометричних баз даних.